

Кобиляцька Г. С.,

студентка факультету лінгвістики

та соціальних комунікацій

Національного авіаційного університету, м. Київ

Науковий керівник: Плетенецька Ю. М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології та перекладу

Національного авіаційного університету, м. Київ

МОДЕЛІ ТА МЕТОДИ ПЕРЕКЛАДУ КУЛІНАРНИХ РЕЦЕПТІВ

Якщо перекладач не може здійснити переклад традиційними способами, він вдається до трансформацій. Перекладацькі трансформації виникають внаслідок розбіжностей між мовою оригіналу і мовою перекладу, в нашому випадку – між англійською та українською мовами. Дослідженням перекладацьких трансформацій займалися Л. К. Латишев, Л. С. Бархударов, Я. І. Рецкер, А. Б. Шевнін, Н. П. Серов, І. М. Клименко та інші. Тема залишається **актуальною** і на сьогоднішній день, адже продовжується пошук універсальних найоптимальніших методик та моделей перекладу текстів гастрономічного спрямування. **Об'єкт** дослідження – кулінарний рецепт, гастрономічний дискурс. **Предмет** – моделі та лексико-граматичні перекладацькі трансформації. При перекладі кулінарних текстів виділяють наступні найпоширеніші лексико-граматичні трансформації.

1. Транскодування поєднує **транслітерацію і транскрипцію**. Більшість глутонімів, зокрема найменування харчових продуктів, є загальновідомими та закріпленими у словниках. Однак присутні такі найменування, які є характерними тільки для культури того чи іншого народу. Як правило, в перекладі вони транскрибуються або передаються за допомогою транслітерації: kutya (кутя), pelmeni (пельмені) [1, с. 94], quesadilla (кесаділья), crostini (кростіні), carbonara (карбонара), yoghurt (йогурт).

2. Калькування. Цей спосіб перекладу найточніше дозволяє передати зміст оригіналу та весь колорит глютонічної лексики. Калька (фр. *calque* – копія, італ. *calcare* – утискувати) – слово або вираз, утворені за взірцем слів або виразів чужої мови. Кальки можна розглядати як свого роду запозичення, а тому при перекладі слово залишається без будь-яких змін: *salad in Shuba* – салат «під шубою» [1, с. 94], *miso soup with tofu* – місо суп з тофу, *prosciutto* – прошутто, *bacon* – бекон.

3. Описовий переклад. При описовому перекладі відбувається доповнення або уточнення характеристик об'єкту: *a toaster oven* – прилад для приготування тостів [1, с. 94], *speed peeler* – прилад для чистки овочів, *extra virgin olive oil* – нерафінована олія вищого сорту, олія першого пресування, отриманої шляхом механічного віджимання свіжих оливкових плодів, *vustershirs'kyi соус* – кисло-солодкий, трохи пікантний ферментований англійський соус, приготований на основі оцту, цукру та риби.

У сучасному мовознавстві існує значна кількість різних класифікацій трансформацій. Л. К. Латишев пропонує виділяти такі:

1) морфологічну, метою якої є заміна однієї форми слова іншою, наприклад заміна однини множиною або навпаки: *pancake* (однина) – млинці (множина) [1, с. 94], *give one of the leaves a gentle tug* – обережно відщипніть один з листочків (заміна однієї частини мови іншою);

2) синтаксичну, що передбачає зміну синтаксичних функцій слів та словосполучень, наприклад: *all-purpose flour* – мука загального призначення. Слово *all-purpose* складається із займенника *all* та іменника *purpose*. В перекладі відбувається синтаксична заміна, оскільки займенник виражається за допомогою прикметника «загальний», *wholewheat spaghetti* – спагеті із цільного борошна (пшениці), *ripen fruit faster* – для того, щоб фрукти дозріли швидше;

3) семантичну, яка включає зміну змісту слова: *browned ground beef* – обсмажений яловичий фарш. Слово *browned* утворене від колороніму *brown* – коричневий. В кулінарному тексті відбувається семантична зміна змісту слова на позначення «обсмажений» на основі аналогії «такий, що набуває

коричневого кольору» [1, с. 94], *toasted* – підсмажений, *roasted* – смажений, *sliced finely* – тонко (дрібно) нарізаний;

4) змішані – охоплюють лексико-семантичні та морфолого-синтаксичні трансформації [1, с. 94].

Л. С. Бархударов, у свою чергу, пропонує звести всі види трансформацій до чотирьох наступних:

1) перестановка, в основі якої лежить зміна розташування елементів тексту оригіналу в тексті перекладу [1, с. 95]. Наприклад: *let your meat come to room temperature before cooking* – перед приготуванням доведіть м'ясо до кімнатної температури («before cooking» виносимо на початок речення);

2) заміна являє собою такий вид трансформації, при якому відбуваються граматичні зміни в структурі слова. Наприклад, заміни форми слова, заміна слова однієї частини мови іншою, заміна членів речення тощо [1, с. 95]. Наприклад: *give one of the leaves a gentle tug* – обережно відщипніть один з листочків (спостерігаємо заміну іменника (*a gentle tug*) на дієслово (обережно відщипнути));

3) додавання базується на використанні в тексті перекладі лексичних одиниць, які відсутні в тексті оригіналу. В кулінарних текстах метою додавання є прагнення надати більше інформації про страву, процес її приготування, інгредієнти та ін. [1, с. 95]. Наприклад: *place the fennel in a bowl of ice water* – **ненадовго** помістіть фенхель у миску з крижаною водою (додавання прислівника «ненадовго»);

4) вилучення – є протилежним додаванню, тобто в тексті перекладі опущені лексичні одиниці, наявні в тексті оригіналу. Це може бути пов'язано з тим, що мовні елементи-тексту оригіналу якимось чином повторюються в тексті-перекладу, або їх передача може спричинити порушення норм мови-перекладу. Наприклад: *add the natural fat-free yohurt and fresh mint* – додайте йогурт і м'яту. В перекладі опущені прикметники «natural fat-free» та «fresh».

Я. І. Рецкер виділяє два види трансформацій: **лексичну і граматичну**. Використання лексичних трансформацій (22,5%) при перекладі гастрономічної

лексики пов'язано з тим фактом, що деякі слова не мають словникових відповідностей в тексті перекладу. Йдеться про випадки наявності національно-культурних реалій: це може бути назва страви, якої немає в мові перекладу.

Ще одним видом трансформацій при перекладі гастрономічної лексики є **конкретизація** та **генералізація**. І. М. Клименко визначає **конкретизацію** як лексичну трансформацію, яка передбачає набування словом більш широкого семантичного значення, більш вузького значення [1, с. 95]. Конкретизації можуть піддаватися дієслова *to roast, to cook, to toast*, які вказують на вид приготування або смаження (на грилі, на вогні, у мікрохвильовій печі, на вугіллі), спосіб нарізки – *to slice, grind, mill* (дрібно, кільцями, грубо, тонко, у порошок), спосіб приготування – *to cook* (варити, готувати на малому, середньому, сильному вогні), *to simmer* (тушкувати на малому вогні) тощо.

Генералізація є прямо протилежним процесом, коли слово вузького семантичного значення набуває більш ширшої семантики [1, с. 95]. Наприклад, *Parmesan cheese* – твердий сир, *extra virgin olive oil* - оливкова олія, *to splash* – заправити (оббризкувати страву лимонним соком тощо).

Експлікація визначається науковцями як лексико-граматична трансформація, яка передбачає зміну лексичної одиниці або словосполучення в тексті-оригіналі на відповідну лексичну одиницю або словосполучення в тексті перекладу з надаванням пояснення значення цього слова або словосполучення [1, с. 95]. Наприклад, пояснення невідомих українській кухні інгредієнтів таких як: м'ясо-паста, прошутто, «діжонська гірчиця», «вустерширський соус», бальзамічний оцет.

Моделлю перекладу називають умовне зображення процедури здійснення процесу перекладу, гіпотетична побудова, яка відображає основні етапи перекладацького процесу, які здійснюються перекладачем. Одне з головних завдань сучасної лінгвістичної теорії перекладу полягає в *описі самого процесу перекладу*, тобто тих дій, які виконує перекладач у процесі аналізу тексту оригіналу. Процес перекладу включає щонайменше **два етапи**: з'ясування перекладачем змісту оригіналу й вибір варіанту перекладу. У результаті цих

етапів здійснюється перехід від тексту оригіналу до тексту перекладу. Теорія перекладу прагне з'ясувати, як відбувається перехід від оригіналу до тексту перекладу, які закономірності лежать в основі дій перекладача. Результатом подібних досліджень є так звані **моделі перекладу**. Серед **комунікативних моделей перекладу** можна виокремити наступні: трьохфазову модель німецького дослідника О. Каде, модель З. Д. Львовської, модель А. Д. Швейцера та модель словацького дослідника А. Поповича [2].

Модель перекладу	Опис
Ситуативно-денотативна модель	Автори цієї моделі перекладу І. І. Ревзін та В. Ю. Розенцвейг. Дана модель будується на визнанні того факту, що незмінною (інваріантною) основою мовних одиниць оригіналу й перекладу є співвіднесеність цих одиниць із предметами, явищами й даностями самої дійсності з тим, що в лінгвістиці називають денотатами або референтами . Виходячи з цього, переклад розуміється як процес заміни матеріальних знаків денотатів, тобто слів, однієї мови знаками іншої мови, що співвідносяться з тими ж денотатами. Переклад відбувається не через мову, а через ситуацію. Дана модель перекладу використовується під час перекладу безеквівалентної лексики, коли вибір варіанта перекладу визначений ситуацією.
Семантична модель	Автор – англійський дослідник Дж. Кетфорд. В основі цієї моделі лежить спроба поширити на переклад застосовану в лінгвістиці процедуру компонентного аналізу , що дозволяє розбивати значення мовних одиниць на більш дрібні елементарні смисли – семи , і ці значення розглядаються як набір таких сем. Процес перекладу може здійснюватися у два етапи . На першому етапі перекладач визначає семний склад відрізка оригіналу і вирішує, які з виявлених сем релевантні для комунікації і повинні бути передані в перекладі. На другому етапі в мові перекладу підбираються одиниці, в значення яких входять як можна більше сем оригіналу, в першу чергу, релевантних.
Трансформаційна модель	Текст оригіналу розуміється як сукупність вихідних структур, яким повинні бути відповідності в мові перекладу. На першому етапі (аналіз) похідна структура в оригіналі зводиться до її ядерної структури у вихідній мові. Це ще називають зворотною трансформацією. На другому етапі відбувається перехід від ядерної структури мови оригіналу до аналогічної ядерної структури мови перекладу, заміна отриманих ядерних структур вихідної мови (ВМ) структурами мови перекладу (МП). Метод, що застосовується на цьому етапі, називають перенесенням ядерних структур із ВМ у МП. На третьому етапі (синтез чи реструктурування) ядерні структури у мові перекладу перетворюються у кінцеві структури тексту перекладу.
	Дана модель перекладу постулює, що здійснюючи процес перекладу, перекладач спочатку перетворює своє розуміння змісту

Модель перекладу	Опис
Психолінгвістична модель	оригіналу у свою внутрішню програму, а потім розгортає цю програму в текст перекладу. Оскільки внутрішня програма існує у формі суб'єктивного коду мовця, таке уявлення процесу перекладу включає два етапи — «переклад» з вихідної мови на внутрішній код і «переклад» із внутрішнього коду мовою перекладу. Дана модель визначає переклад як опосередковану міжмовну діяльність, у котрій перекладач виступає посередником, виконуючи спочатку роль одержувача, а потім відправника
Комунікативна модель	Процес перекладу розглядається як акт двомовної комунікації, у якому є повідомлення, його відправник і одержувач, код (мова) і канал зв'язку (письмове й усне мовлення з урахуванням жанру цього мовлення). У спрощеному виді схема така: відправник кодує повідомлення й передає його по відповідному каналу, одержувач декодує його (тобто осмислює) і потім перекодує сприйняту інформацію за допомогою нового коду й передає її для одержувача по тому ж або іншому каналу зі збереженням жанрових особливостей вихідного повідомлення. Комунікативний підхід до перекладу – провідний принцип сучасної теорії перекладу.

Табл 1. «Моделі перекладу» [3, с. 282; 4, с. 18-20]

Висновки. Отже, для отримання якісного вихідного тексту при перекладі перекладач повинен знати не тільки основні перекладацькі моделі та трансформації, а також добре знати країну походження рецепту та культурну специфіку даної країни. Перекладацькі засоби включають не тільки лінгвістичну, а також комунікативну та психологічну складові, що є невід'ємною частиною успішного перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державецька І. О. Глютонічний дискурс: перекладацький аспект / І. О. Державецька. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 52. С. 93-96.
2. Труцуненко І. Аналіз існуючих моделей навчання письмового перекладу. 2 с.
3. Матківська Н. А. Вибір моделі перекладу при відтворенні ідіолекту / Н. А. Матківська. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 45. С. 281-283.
4. Кузенко Г. М. Переваги й недоліки загальновідомих моделей перекладу / Г. М. Кузенко. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2016. Вип. 4. С. 17-21.